

محصولات کشاورزی ارگانیک

♦ علی گرامی

عضو هیئت‌علمی دانشگاه پیام نور و رئیس هیئت‌مدیره شرکت بازرسی پارس گواه

مقدمه

در سال‌های اخیر، توجه جهانی به محصولات کشاورزی ارگانیک و گواهی‌نامه‌های معتبری مانند گلوبال‌گپ (Global G.A.P.) افزایش یافته است. مصرف‌کنندگان و تولیدکنندگان با توجه به مسائل زیست‌محیطی، ایمنی مواد غذایی و بهبود کیفیت، تمایل بیشتری به محصولات با گواهی‌نامه‌های معتبر نشان می‌دهند. این مقاله بر پایه داده‌ها و آمارهای اخیر به بررسی مزایای رقابتی، رشد بازار و تأثیرات اقتصادی این محصولات می‌پردازد و چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی تولیدکنندگان را تجزیه و تحلیل می‌کند.

شامل استانداردهای سخت‌گیرانه‌ای برای بخش‌های مختلفی مانند محصولات کشاورزی، دامی و آبی‌پروری است و تضمین می‌کند که محصولات عاری از هرگونه آلودگی‌های میکروبی و با حداقل استفاده از سموم شیمیایی مجاز و طبق شرایط تعریف شده سازمان‌های ناظر تولید شوند. رعایت این اصول به ارتقای کیفیت محصول و حفاظت از محیط‌زیست کمک می‌کند و به تولیدکنندگان این امکان را می‌دهد که به بازارهای بین‌المللی دسترسی بیشتری داشته باشند. گلوبال‌گپ با هدف اطمینان از ایمنی غذا و بهبود مدیریت مزرعه تدوین شده است و تولیدکنندگان را ملزم می‌کند تا اصول (Good Agricultural Practices) را رعایت کنند.

تعریف گواهی‌نامه‌های ارگانیک و گلوبال‌گپ (Global G.A.P.)

۱. **گواهی‌نامه ارگانیک:** گواهی‌نامه‌های ارگانیک که تحت نظارت نهادهایی مانند USDA و EU Organic صادر می‌شوند، محصولات کشاورزی را با توجه به استانداردهای مشخصی از کشاورزی پایدار ارزیابی می‌کنند. این استانداردها شامل عدم استفاده از آفت‌کش‌ها و کودهای شیمیایی و مواد اصلاح شده ژنتیکی در عملیات کشاورزی است. هدف اصلی این گواهی‌ها اطمینان از تولید محصولاتی است که بر اساس روش‌های طبیعی و پایدار، تولید می‌شوند و برای سلامت مصرف‌کنندگان و محیط‌زیست ایمن هستند.

۲. **گواهی‌نامه گلوبال‌گپ (Global G.A.P.):** این گواهی‌نامه که ابتدا برای خرده‌فروشان اروپایی معرفی شد، به منظور استانداردسازی شیوه‌های کشاورزی در سطح بین‌المللی طراحی شده است. این گواهی‌نامه

وضعیت جهانی تولید و مصرف محصولات ارگانیک و گلوبال‌گپ

در سال‌های اخیر، تولید و مصرف محصولات گواهی شده در سراسر جهان به شدت افزایش یافته است. برای سال ۲۰۲۳، آمار زمین‌های زیرکشت ارگانیک و محصولات دارای گواهی‌نامه‌های مانند گلوبال‌گپ

در کشورها به رشد خود ادامه داده است. به‌طورکلی سطح زمین‌های زیرکشت ارگانیک در سطح جهانی به ۹۶/۴ میلیون هکتار رسیده است که این میزان نسبت به سال قبل ۲۶/۶ درصد افزایش یافته و بیشتر این رشد از استرالیا و هند بوده است. استرالیا همچنان بیشترین زمین ارگانیک جهان (بیش از ۵۳ میلیون هکتار) را دارد و پس از آن هند با ۴/۷ میلیون هکتار قرار دارد.

در اروپا سطح زمین‌های ارگانیک تا ۱۸/۵ میلیون هکتار افزایش یافته است. کشورهای پیش‌تاز اروپا شامل اسپانیا، ایتالیا و فرانسه هستند که بخش بزرگی از این افزایش را به خود اختصاص داده‌اند. از نظر درصد، کشورهایی مانند لیختن‌اشتاین با ۴۳ درصد، اتریش با ۲۷/۵ درصد و استونی با ۲۳/۴ درصد از کل زمین‌های کشاورزی خود را به محصولات ارگانیک اختصاص داده‌اند. طبق آخرین برآوردها ارزش بازار محصولات ارگانیک در آلمان به حدود ۱۲ میلیارد یورو رسیده است، فرانسه نیز با رشد ۸ درصدی

در سال‌های اخیر، تولید و مصرف محصولات گواهی شده در سراسر جهان به شدت افزایش یافته است. برای سال ۲۰۲۳، آمار زمین‌های زیرکشت ارگانیک و محصولات دارای گواهی‌نامه‌های مانند گلوبال‌گپ در کشورها به رشد خود ادامه داده است. به‌طورکلی سطح زمین‌های زیرکشت ارگانیک در سطح جهانی به ۹۶/۴ میلیون هکتار رسیده است که این میزان نسبت به سال قبل ۲۶/۶ درصد افزایش یافته و بیشتر این رشد از استرالیا و هند بوده است.

استانداردهای معتبر بین‌المللی هستند که الزامات ایمنی غذایی، پایداری زیست‌محیطی و رفاه کارکنان را رعایت می‌کنند. این الزامات برای محصولات کشاورزی مانند میوه‌ها، سبزیجات و گوشت و همچنین محصولات دریایی در قالب سیستم گلوبال‌گپ به‌کار می‌رود.

وضعیت تولید ارگانیک در کشورهای در حال توسعه

کشورهای در حال توسعه مانند هند، چین و برخی کشورهای آفریقایی در حال افزایش سطح زیرکشت ارگانیک خود هستند. هند با بیش از ۴/۷ میلیون هکتار زمین ارگانیک یکی از بزرگ‌ترین تولیدکنندگان محصولات ارگانیک جهان است و به دلیل تقاضای بالای بازارهای اروپایی و آسیایی، صادرات ارگانیک این کشور رشد ۲۵ درصدی داشته است. این کشورها به دلیل تمایل بازارهای جهانی به محصولات ارگانیک، بویژه در اروپا و آمریکا، به تولید ارگانیک توجه ویژه‌ای داشته‌اند.

محصولات ارگانیک در این سال، رشد حجم فروش نیز داشته‌اند.

در سال ۲۰۲۳، ارزش بازار جهانی محصولات ارگانیک به رشد خود ادامه داد و به حدود ۱۸۷/۸ میلیارد دلار رسید که نسبت به سال گذشته با نرخ رشد سالانه ۱۱/۱ درصد افزایش یافته است. این بازار به دلیل افزایش تقاضا برای محصولات ارگانیک و گلوبال‌گپ، در کشورهایی مثل چین و روسیه، به‌سرعت در حال گسترش است. در اروپا چندین فروشگاه بزرگ، محصولات دارای گواهینامه گپ (Global G.A.P.) را عرضه می‌کنند. از جمله این فروشگاه‌ها می‌توان به *EDEKA*، *Lidl*، *ALDI* و *Coop* در اروپا اشاره کرد. در آمریکا نیز، فروشگاه‌هایی مانند *Walmart* و *Costco* محصولات با گواهینامه‌های معتبر از جمله گپ (Global G.A.P.) را ارائه می‌کنند.

این فروشگاه‌ها برای جلب مشتریان به دنبال محصولاتی باکیفیت بالاتر و

در فروش محصولات ارگانیک مواجه بوده و به بزرگ‌ترین بازار ارگانیک در اروپا تبدیل شده است.

ایالات متحده آمریکا با بیش از ۲ میلیون هکتار زمین ارگانیک، بزرگ‌ترین بازار محصولات ارگانیک جهان را داراست و در سال ۲۰۲۳ فروش این محصولات به ۶۳/۸ میلیارد دلار رسیده است و تقاضا برای محصولات ارگانیک در این کشور همچنان به‌شدت در حال رشد است.

فروش محصولات غذایی ارگانیک در ایالات متحده به ۶۳/۸ میلیارد دلار رسیده است که در مقایسه با ۶۱/۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۲۲، رشد ۳/۵ درصدی را نشان می‌دهد. همچنین فروش کل محصولات ارگانیک که شامل مواد غیر غذایی نیز می‌شود به ۶۹/۷ میلیارد دلار رسیده که بالاترین مقدار ثبت‌شده تا به امروز است. گزارش دیگری از اتحادیه تجارت ارگانیک نشان می‌دهد که این افزایش فروش عمدتاً ناشی از افزایش قیمت بوده است، هرچند ۴۰ درصد از

مطالعه موردی کشور هند

در هند، تحولات اقتصادی مثبتی به دلیل تغییر به تولید ارگانیک در بخش کشاورزی رخ داده است. کشاورزان در مناطق مختلف هند که محصولات خود را به ارگانیک تغییر داده‌اند، توانسته‌اند از مزایای این تغییر بهره‌مند شوند، بویژه به دلیل دسترسی به بازارهای با قیمت بالاتر در اروپا و آمریکا. به‌عنوان مثال، صادرات محصولات ارگانیک هند از جمله برنج، چای، ادویه‌جات و دانه‌های روغنی پس از تبدیل به ارگانیک افزایش یافته و رشدی حدود ۲۵ درصدی را تجربه کرده است.

دولت هند برای ترویج کشاورزی ارگانیک، دو برنامه اصلی را معرفی کرده که به تولیدکنندگان برای افزایش درآمد و دسترسی به بازارهای بین‌المللی کمک کرده است:

- برنامه **Paramparagat Krishi Vikas Yojana PKVY**: این برنامه که از سال ۲۰۱۵ آغاز شده، با ایجاد خوشه‌های کشاورزی ارگانیک و ارائه آموزش، تأییدیه‌های محلی PGS (سیستم تضمین مشارکتی) و تسهیلات پس از برداشت به کشاورزان کمک می‌کند. تحت این برنامه، به ازای هر هکتار و برای مدت سه سال، مبلغ ۵۰۰۰۰ روپیه به کشاورزان کمک می‌شود که ۳۱۰۰۰ روپیه آن مستقیماً برای تأمین نهاده‌های ارگانیک به‌صورت کمک نقدی پرداخت می‌شود. هدف PKVY تقویت تولید ارگانیک، بهبود کیفیت

خاک و افزایش سوددهی کشاورزان است.

۲. برنامه **Mission Organic Value Chain Development for North Eastern Region MOVCDNER**: این برنامه بویژه برای شمال شرق هند طراحی شده و با تمرکز بر محصولات خاص و صادرات‌محور، زنجیره‌های ارزش ارگانیک را توسعه می‌دهد. MOVCDNER کشاورزان را با حمایت‌های مالی ۲۵۰۰۰ روپیه برای هر هکتار به مدت سه سال و ایجاد زیرساخت‌های پس از برداشت و بسته‌بندی تا ۲ کرور روپیه پشتیبانی می‌کند. هدف این برنامه تبدیل کشاورزی بومی منطقه به کشاورزی تجاری ارگانیک و اتصال به بازارهای داخلی و بین‌المللی است.

اثرات اقتصادی برنامه‌های ترویج کشاورزی ارگانیک در هند

گزارش‌ها نشان می‌دهند که در نتیجه این برنامه‌ها، مساحت زمین‌های ارگانیک هند افزایش یافته و در چند سال اخیر به حدود ۲۹/۱۷ میلیون هکتار رسیده است که رشد چشمگیری در صادرات و درآمد کشاورزان داشته است.

در سال‌های اخیر، هند شاهد رشد چشمگیری در فروش و صادرات محصولات ارگانیک بوده است. در سال مالی ۲۰۲۳-۲۰۲۲، صادرات محصولات ارگانیک هند به بیش از ۳۱۲۰۰۰ تن رسید که ارزش آن حدود ۴۹۵ میلیون دلار

بود. عمده محصولات صادراتی شامل محصولات فرآوری شده مانند خوراک سویا، دانه‌های روغنی، غلات و محصولات کشت‌شده در مزارع ارگانیک بود. به‌طور خاص، محصولات فرآوری شده از جمله سویا حدود ۶۱ درصد از ارزش کل صادرات را تشکیل دادند.

بازار داخلی نیز رشد قابل‌توجهی داشته و ارزش بازار محصولات ارگانیک در هند در سال ۲۰۲۳ به ۱/۵۸ میلیارد دلار رسیده است. این افزایش ناشی از آگاهی بیشتر مصرف‌کنندگان نسبت به مزایای بهداشتی محصولات ارگانیک بوده و انتظار می‌رود که این بازار با نرخ رشد سالانه بیش از ۲۱ درصد تا سال ۲۰۳۲ به رشد خود ادامه دهد.

وضعیت تولید ارگانیک در ایران

ایران در رتبه ۷۹ جهانی تولید محصولات ارگانیک قرار دارد و حدود ۹۰ هزار هکتار از زمین‌های کشاورزی کشور زیرکشت محصولات ارگانیک قرار دارد. این محصولات که شامل زعفران، پسته، میوه‌های خشک و خرما می‌شوند، عمدتاً به اروپا و آسیا صادر می‌گردند. بازار داخلی محصولات ارگانیک هنوز به‌طور کامل توسعه نیافته و بیشتر در شمال تهران تقاضا دارند.

مزایای رقابتی محصولات دارای گواهی‌نامه‌های ارگانیک و گلوبال گپ (Global. G.A.P)

- ورود به بازارهای بین‌المللی: محصولات دارای این گواهی‌نامه‌ها از حمایت مصرف‌کنندگان برخوردارند این امر به تولیدکنندگان امکان می‌دهد تا محصولات خود را با قیمت بالاتری به فروش برسانند. بویژه بازارهای سخت‌گیر مانند اتحادیه اروپا، ژاپن و ایالات متحده بیشتر به محصولات دارای این استانداردها علاقه نشان می‌دهند و از این جهت این گواهی‌نامه‌ها برای افزایش صادرات به بازارهای جهانی ضروری هستند.

- افزایش شهرت برند و اعتماد مصرف‌کنندگان: مصرف‌کنندگان به سلامت، پایداری و کیفیت

Global. G.A.P) ایران بتواند طی ۵ تا ۱۰ سال به بیش از ۵۰۰ میلیون دلار در صادرات برسد. بویژه محصولات چمن زعفران، پسته، میوه‌های خشک و گیاهان دارویی می‌توانند سهم قابل توجهی از این بازار را تشکیل دهند.

نتیجه‌گیری

از نظر سوددهی، محصولات گواهی شده با وجود هزینه‌های اولیه بالاتر، به دلیل تقاضای زیاد و قیمت‌های بالاتر در بازار، به‌طور کلی سود بیشتری نسبت به محصولات عادی دارند. این مزیت بویژه در بازارهای صادراتی خود را نشان می‌دهد. با توجه به این آمار، انتظار می‌رود بازار محصولات ارگانیک جهان تا سال ۲۰۲۷ به ۲۸۷/۸ میلیارد دلار برسد و با نرخ رشد سالانه ۱۱/۳ درصد به یکی از بخش‌های پویای کشاورزی تبدیل شود. این رشد عمدتاً به دلیل آگاهی بیشتر مصرف‌کنندگان درباره مزایای زیست‌محیطی، تنوع زیستی و سلامت محصولات دارای گواهی‌نامه معتبر است؛ زیرا این محصولات به کاهش آلودگی خاک، آب‌های زیرزمینی، اجرای کشاورزی پایدار و تولید محصولات سالم کمک می‌کنند.

امروزه در سراسر جهان جهت اطمینان از صحت و اعتبار گواهی‌نامه‌های صادره محصولات، بازرسی‌هایی طبق الزامات استانداردهای بین‌المللی توسط شرکت‌های دارای صلاحیت انجام می‌شود.

در مجموع، گواهی‌نامه‌های ارگانیک و گلوبال گپ (Global. G.A.P) به تولیدکنندگان این امکان را می‌دهند تا با تضمین کیفیت و ایمنی در بازارهای بین‌المللی رقابت کنند. این گواهی‌نامه‌ها با ایجاد اعتماد بیشتر در مصرف‌کنندگان به‌عنوان ابزاری مؤثر در افزایش فروش و سهم بازار عمل می‌کنند. تولید و توسعه محصولات دارای این گواهی‌نامه‌ها می‌تواند به رونق اقتصاد کشاورزی کشور و افزایش درآمد کشاورزان کمک کند. ♦♦

گواهی‌نامه از چالش‌های اساسی محسوب می‌شود. علاوه بر این دسترسی محدود به نهاده‌های ارگانیک و روش‌های کنترل طبیعی آفات مشکلات بیشتری ایجاد کرده است.

در ضمن بازار داخلی ایران هنوز به‌طور کامل از محصولات ارگانیک و گلوبال گپ حمایت نمی‌کند. آگاهی پایین مصرف‌کنندگان از فواید این محصولات و عدم اطمینان نسبت به کیفیت و اصالت محصولات ارگانیک نیز از دیگر چالش‌هاست.

پیشنهادها

۱. ایجاد خوشه‌های تولید ارگانیک و گلوبال گپ (Global. G.A.P): مشابه برنامه PKVY هند، ایران می‌تواند خوشه‌های تولید ارگانیک را در مناطق مختلف ایجاد کند و حمایت‌های مالی و آموزشی برای این خوشه‌ها فراهم آورد. این خوشه‌ها می‌توانند با تمرکز بر محصولات خاص و مناطق مستعد، هم برای بازار داخلی و هم برای صادرات تولید کنند.

۲. پشتیبانی مالی و یارانه برای نهاده‌های ارگانیک: اعطای یارانه‌های مستقیم به کشاورزان برای تهیه کودهای ارگانیک و آفت‌کش‌های زیستی که مشابه مدل DBT هند اجرا می‌شود، می‌تواند به کاهش هزینه‌های تولید و تشویق کشاورزان به تولید ارگانیک کمک کند.

۳. ارتقای زیرساخت‌های پس از برداشت و صدور گواهی‌نامه: ایجاد امکانات فرآوری، بسته‌بندی و نگهداری محصولات ارگانیک و بهبود زیرساخت‌های صدور گواهی‌نامه برای صادرات نیز می‌تواند نقشی اساسی در بهبود کیفیت و افزایش اعتماد به محصولات ارگانیک ایرانی ایفا کند.

با اجرای این طرح، ایران می‌تواند در چند سال آینده سهم بزرگی از بازارهای اروپایی و آسیایی را به دست آورد. با توجه به ظرفیت‌های اقلیمی ایران و تجربه کشورهای مشابه، پیش‌بینی می‌شود که بازار محصولات ارگانیک و گلوبال گپ

محصولات اهمیت می‌دهند و محصولات دارای گواهی‌نامه‌های معتبر، جایگاه بهتری در بازار پیدا می‌کنند. این امر برای برندهایی که در بازارهای رقابتی جهانی فعالیت دارند، یک مزیت عمده محسوب می‌شود.

۳. پایداری و حفاظت از محیط‌زیست: استانداردهای گلوبال گپ بر کاهش مصرف کودها و سموم شیمیایی و استفاده از روش‌های تلفیقی کنترل آفات تمرکز دارد که به کاهش آلودگی‌های زیست‌محیطی و افزایش تنوع زیستی کمک می‌کند و موجب جذب مشتریان بیشتری می‌شود.

۴. سودآوری بیشتر در بلندمدت: محصولات ارگانیک به دلیل هزینه‌های کمتر در استفاده از سموم شیمیایی و کودها در بسیاری از موارد از نظر هزینه تولید نسبت به محصولات غیر ارگانیک به‌صرفه‌ترند. با این حال، این محصولات نیاز به مدیریت دقیق و رعایت اصول فنی دارند که ممکن است هزینه‌هایی را در مراحل اولیه تولید به همراه داشته باشد. از نظر بازار، محصولات ارگانیک به دلیل قیمت فروش بالاتر و تقاضای زیاد در بازارهای بین‌المللی می‌توانند سوددهی بیشتری داشته باشند.

چالش‌های تولید محصولات ارگانیک در ایران و پیشنهادها

بررسی‌ها نشان می‌دهد که ایران با توجه به قابلیت‌های خوب کشاورزی، این ظرفیت را دارد که در رده ۱۰ تا ۱۲ نخست کشورهای دنیا در کشاورزی ارگانیک باشد. متأسفانه این ظرفیت بی‌بديل و مهم همواره در زیر سایه عدم شناخت کامل از مبانی این نهضت مهم در بخش کشاورزی، تبلیغات کارتل‌ها و تولیدکنندگان نهاده‌های شیمیایی، سوءاستفاده‌های تجاری از نهضت ارگانیک و برداشت نادرست از مفهوم و مبانی امنیت غذا مورد غفلت واقع شده است.

عدم هماهنگی میان نهادهای دولتی و خصوصی در فرآیند صدور گواهی‌نامه‌ها و هزینه‌های بالای تولید و هزینه‌های صدور